

Dvárím (5Mózes 1:1–3:22.)

שֵׁת דְּבָרִים פָּרָךְ

Szemelvények

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן, במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן ונצרת ודי זקה. (דברים א, א)

Ezek azok a szavak, amelyeket Mózes egész Izráelhez intézett a Jordánon túl, a sivatagban, a síkságon, Szuf átellenében, Párán, Tofel, Láván, Chácérót és Di-Záháv között. (5Mózes 1:1.)

אלה הדברים – Ezek azok a szavak... – Mivel ezek feddő szavak, – כל המקומות – és [mivel Mózes] fel akarta sorolni itt – mindazon helyeket, – אלו המקומות – ahol [az izraeliták] feldühítették a Mindenhatót, – לפיכך סתם את הדברים – ezért homályosan fogalmazott, – והזכירם ברמז – és csupán célzott rá, [hogyan vétkeztek ezeken a helyeken,] – מפיני כבודן של ישראל – hogy [megőrizze] Izrael becsületét.

אל כל ישראל – ...egész Izráelhez... – Ha [csupán] egy részüket feddte volna meg, – היו אלו שבשוק אומרים – akkor azok, akik épp a piacon voltak, mondhatták volna: – אתם היתם שומעים מן עמכם – „Ti hallottátok, amit Ámrám fia mondott [rólunk] – ולא השיבותם דבר מן דבר – és nem cáfoltátok meg [szavait] így vagy úgy, – אלו היינו שם – ha mi ott lettünk volna, – היינו משיבין אותו – mi bizony megcáfoltuk volna [az ellenünk felhozott vádjait].” – Ezért [Mózes] mindnyájukat összehívta – ואמר להם – és azt mondta nekik: – הרי כלכם כאן – „Mindnyájan jelen vagytok. – אז, מי שיש לו תשובה ישיב – Az, aki cáfolni tud, az szóljon.”

...a sivatagban... – לא במדבר היו – [Hiszen] nem a sivatagban voltak, – אלא בערבות מואב – hanem Moáb síkságán. – ומיהו במדבר – Akkor hát mit jelent az, hogy „a sivatagban”? – [Ezt inkább úgy kell érteni, hogy] „...a sivatag miatt”, mivel [ott] dühítették fel az Örökkévalót, – שאמרו – amikor azt mondták: – מי יתן מותנו וגו' – „Bár meghaltunk volna az [Örökkévaló keze által]...”.

...a síkságon... – בשביל הערבה – [Ezt is úgy kell érteni, hogy] „...a síkság miatt”, – ששטאו בבעל פעור בשטים – mivel hogy [ott] vétkeztek Báál Peor révén Sittimben, – בערבות מואב – Moáb síkságán.

...Szuf átellenében... – על מה שהמרו בים סוף – [Ezt is úgy kell érteni, hogy] „a Szuf átellenében történt engedetlenség miatt”: – בבוזאם לים סוף – Amikor odaértek a Vörös-tengerhez, – שאמרו – azt mondták: – המבלי אין – וכן בנסעם – „Talán mert nincs elég sírhely Egyiptomban...?” – קברים במצרים – És ugyanígy, amikor kijutottak a tenger közepéből, – שואמר – mint írva van: – וימרו על ים בים סוף – „...engedetlenség volt a tengernél, a

Vörös-tengernél,” – בפדאיתא – ahogyan azt az [Talmud] *Éráchin* traktátus tanítja.

– אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן – **...Párán, Tofel, Láván... között.** – בֵּין פָּאָרָן וּבֵין תּוֹפֵל וְלָבָן – Jochánán rabbi azt mondta: – הוֹרְנוּ עַל כָּל הַמִּקְרָא – „Áttekintettük az egész Szentírást – וְלֹא מָצִינוּ מָקוֹם – és nem találtunk egyetlen helyet sem, – וְשָׁמוּ – Sokkal inkább [arról van szó, hogy Mózes ezekkel a szavakkal] fedtte meg őket – תּוֹפֵל וְלָבָן – aminek a neve Tófel és Láván lett volna. – אֲלָא הוֹכִיחַן – azok miatt a becsmélő kijelentések miatt, amelyet tettek: az értelmetlen szavak (*tofel*), – עַל הַמֶּן שֶׁהוּא לָבָן – [amelyekkel panaszt emeltek] a mannával kapcsolatban, amely fehér (*láván*), – וְאָמְרוּ – amikor azt mondták: – וְנִפְשָׁנוּ קָצָה בְּלִחָם הַקָּלָקָל – tLelkünk megundorodott ettől a hitvány kenyértől.”

– ועל מה שעשו במדבר פָּאָרָן – [Ezt is úgy kell érteni, hogy] amiatt, amit a *Párán* sivatagban követtek el – עַל יְדֵי הַמַּרְגְּלִים – a kémek által.

– וְחֲצֹרֹת – **...Chácérot...** – בְּמַחְלַקְתּוֹ שֶׁל קָרַח – Ez a Korách-féle felkelésre utal. – אֶחָד – Egy másik magyarázat: – אָמַר לָהֶם – [Mózes] azt mondta nekik: – מִמָּה שֶׁעָשִׂיתִי לַמְרִים בְּחֲצֹרוֹת – abból, amit Mirjámmal tettem Chácerótban, – בְּשִׁבִיל לְשׁוֹן הָרָע – a rágalmazás miatt, – וְאַתֶּם נִדְבַרְתֶּם בְּמָקוֹם – és ti [ennek ellenére] a Mindenható ellen szóltatok.”

– וְדִי זָהָב – **...és Di-Záháv...** – הוֹכִיחַן – [Mózes] megfeddte őket – עַל הַעֲגָל – az [arany]borjú miatt, amelyet készítettek, – בְּשִׁבִיל רֹב זָהָב שֶׁהָיָה – az [arany]borjú miatt, amelyet készítettek, – וְשָׁעֲשׂוּ – az [arany]borjú miatt, amelyet készítettek, – לָהֶם – [azért tették ezt] mert túl sok aranyuk volt, – שֶׁנֶּאֱמַר – mint írva van: – וְכֶסֶף הֵרַבִּיתִי לָהּ – „Ezüstöt is bőven adtam neki, – וְזָהָב – meg aranyat, – עָשׂוּ לְבַעַל – amiből a *Báál* [bálványát] készítették.”

וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר, לֹא אוֹכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם. (דברים א, ט)

És szóltam hozzátok abban az időben, mondván: Nem bírom, hogy én egyedül vigyelek benneteket. (5Mózes 1:9.)

– אֲפֹשֶׁר שְׁלֹא הָיָה מִזְשָׁה יָכוֹל – **...Nem bírom, hogy én egyedül...** – לֹא אוֹכַל לְבַדִּי וְגוֹי – Lehetséges az, hogy Mózes nem volt képes ítélkezni a nép felett? – אָדָם – Az az ember, – שֶׁהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם – aki kihozta őket Egyiptomból, – אֶת הַיָּם – aki kettéválasztotta nekik a Vörös-tengert, – וְהוֹרִיד אֶת הַמָּן – aki előidézte, hogy manna lehulljon – וְהָיָה אֶת – nem tudott ítélkezni felettük?! – אֲלֵהֵיכֶם הִרְבָּה – Valójában ezt mondta nekik: – אֲלָא כִּי אָמַר לָהֶם – „Az Örökkévaló, a ti Istenetek, megsokasított titeket” – אֶתְכֶם – Naggyá tett – וְהִרִים אֶתְכֶם עַל דִּינֵיכֶם – és feljebb emelt titeket bíráitoknál. – וְנָתַנוּ עַל הַדִּינִים – Elvette tőletek a büntetést – וְנָטַל אֶת הָעֲנֹשׁ מִכֶּם – és a bíráitokra hárította.

– כִּי מִי יוֹכַל לְשַׁפֵּט אֶת עַמּוֹ הַכָּבֵד הַזֶּה – Így mondja Salamon is: – וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה – „...mert ki lenne képes ítélkezni e tömérdek nép felett?”. – אֲפֹשֶׁר – Hát lehetséges, – וְיִחְכַּם מְכַל הָאָדָם – hogy akiről az van írva: – מִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ –

„Bölcsőbb volt minden embernél” – אומר – azt mondja: – מי יוכל לשפט וגו' – „...ki lenne képes ítélni...”? – אלא כך אמר שלמה – Valójában így mondta Salamon: – אין דיני אמה זו כדיני שאר האמות – Ennek a népnek a bírái nem olyanok, mint más nép bírái, – שאם דן והרג – akik, ha ítélnak [és elrendelnek] halált, – ומכה – vagy botütést, – וחונק – vagy megfojtást, – וגוזל – és ezáltal lopnak valakitől, – אין בכך כלום – akkor annak semmilyen következménye sincsen. – אגני אם חיבתי ממון שלא כדין – Ha viszont én törvénytelenül kötelezek valakit arra, hogy fizessen, – נפשות אני נתבע – akkor lelkemmel fogok fizetni, – שגאמר – ahogy írva van: – וקבע את קבעיהם נפש – „[Az Örökkévaló] megfosztja kifosztóikat lelküktől”.

הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם, ואשימם בראשיכם. (דברים א, יג)

Hozzatok ide magatoknak bölcs, értelmes és ismert férfiakat törzseitek szerint, és én őket fölétetek helyezem. (5Mózes 1:13.)

הבו לכם – Hozzatok ide (hávú) magatoknak... férfiakat... – הזמינו עצמכם – Készüljete fel e feladat megoldására. [A „hávú” szó tervezésre vagy egyéb előkészületi tevékenységekre utal.]

אנשים – ...férfiakat... – וכי תעלה על דעתך – Gondolnád, – נשים – [hogyan Mózes arra számított, hogy majd] nőket [fognak megválasztani vezetőiknek]? – מה תלמוד לומר אנשים – Akkor miért volt szükséges kikötni, hogy „férfiakat”? – צדיקים – [A férfiak – „ánásim” kifejezés jellembeli erényre utal, kihangsúlyozandó, hogy ezeknek] igaz férfiaknak [kell lenniük], – כסופים – [olyan] férfiaknak, akiket óhajt [a közösség].

...bölcs és értelmes... – אלהם דבר מתוך דבר – Akik következtetni tudnak egyik dologból a másikra. – זהו ששאל אריוס – Ezt kérdezte Arius [az ariánus kereszténység megalapítója] is – את רבי יוסי – Joszé rabbitól: – מה בין חכמים לנבונים – Mi a különbség a bölcs és az értelmes között? – חכם דומה לשלחני עשיר – A bölcs egy gazdag pénzváltóhoz hasonlít: – כשמביאין לו דינרין – Amikor hoznak neki dinárokat, – לראות – hogy vizsgálja meg azokat, – יושב ותוהא – akkor megvizsgálja, – וכשאין מביאין לו – de amikor nem hoznak, – אז דומה לשלחני תגר – Az értelmes pedig – egy olyan pénzváltóhoz hasonlít, aki kereskedő is egyben. – כשמביאין לו – Ha hoznak neki pénzt, – לראות – hogy vizsgálja meg, – יושב ותוהא – akkor megvizsgálja, – וכשאין מביאין לו – ha pedig nem hoznak, – הוא מחזר ומביא – akkor ő maga jár utána és kereskedik.

...és ismert [férfiakat] törzseitek szerint... – וידעים לשבטיכם – Olyanokat, akiket [jól] ismertek, – שאם בא לפני – mert ha [valamelyikük] elélem találna járulni – תאלית-ה – *tálit*-jába burkolózva, – ואני יודע מי הוא – és melyik törzsből való, – ואם הגון הוא – és hogy alkalmas-e [vezetőnek]; – אכל אתם

בו מכירין בו – ti azonban ismeritek őt, – וְאַתֶּם גִּדַּלְתֶּם אוֹתוֹ – hiszen közöttetek nevelkedett. – לְכֹד נֹאמֵר – Ezért mondja [a Szentírás]: – וַיִּדְעוּם לְשִׁבְטֵיכֶם – „...és ismert [férfiakat] törzseitek szerint.”

בְּרֵאשִׁיכֶם – ...fölétek helyezem. – וְרָאשִׁים וּמְכַבְּדִים עֲלֵיכֶם – Vezetőül és megbecsült személyként fölétek [helyezem őket], – וְשִׁתְּהוּוּ נוֹהֲגִין בָּהֶם כְּבוֹד – שתהיו נוהגין בהם כבוד – וַיִּרְאֶה – hogy tisztelettel és hódolattal viseltessetek velük szemben.

וְאַשְׁמֵם – ...és én őket... helyezem (váaszimém). – הָקָר יוֹדֵד – A „váaszimém” szóból hiányzik a *(jud)* [betű]. Így írva úgy is lehet olvasni ezt a kifejezést, hogy *vöásámám* – „és vétkeik”. – לְמַד – Ez arra tanít, – תְּלוּוֹת – וְשִׁתְּהוּוּ לָהֶם לְמַחֹת – hogy Izrael fiainak bűnei[nek felelőssége] – וְשִׁתְּהוּוּ לָהֶם לְמַחֹת – שתהיו נוהגין בהם למחות – וְלִכְנוֹן אוֹתָם לְדֶרֶךְ הַיְשָׁרָה – és mert az ő feladatuk megfeddeni [őket] – וְלִכְנוֹן אוֹתָם לְדֶרֶךְ הַיְשָׁרָה – irányítani őket a helyes úton.

לֹא תִכְרֹוּ פָּנִים בַּמִּשְׁפָּט כַּקֶּטֶן כַּגֹּדֶל תִּשְׁמְעוּן לֹא תִגְוֹרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים הוּא, וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו. (דברים א, יז)

Ne legyetek tekintettel a személyre az ítékezésben, hallgassátok meg egyformán a kicsinyt és a nagyot, senkitől ne rettenjete meg (lo táguru), mert az ítélet Istené; és amely dolog nehéz nektek, azt hozzátok elém, és én meghallgatom. (5Mózes 1:17.)

Ne legyetek tekintettel a személyre az ítékezésben... – וְהָהִמְנִיחָה לְהוֹשִׁיב הַדִּינִים – Ez [a parancs] annak [szól], aki kinevezi a bírakat; – אִישׁ פְּלוּנִי – neki nem szabad azt mondania: – אוֹשִׁיבֶנּוּ דִין – „Ez a személy jókiállású, vagy befolyásos, – אוֹשִׁיבֶנּוּ דִין – kinevezem őt bírónak; – אִישׁ פְּלוּנִי קְרוֹבִי – ez az illető a rokonom, – אוֹשִׁיבֶנּוּ דִין – s mivel ez az illető nem a törvények szakértője, – וְנִמְצָא מְחַיֵּב אֶת הַזִּכָּאִי – ezért el fogja ítélni az ártatlanokat – וְנִמְצָא מְחַיֵּב אֶת הַזִּכָּאִי – és fel fogja menteni a bűnösöket. – מִעֲלָה אֲנִי – Én, [Mózes, ezért] úgy ítélem majd meg – עַל מִי שִׁמְנֶהוּ – azt, aki kinevezte őt [bírónak], – כְּאֵלּוֹ הַכִּיר פָּנִים בְּדִין – mint aki részrehajlást tanúsított az ítéletben.

...hallgassátok meg egyformán a kicsinyt és a nagyot... – וְשִׁתְּהוּוּ לָהֶם לְמַחֹת – Az egy *prutas* peres ügy ugyanolyan fontos legyen számodra, – וְשִׁתְּהוּוּ לָהֶם לְמַחֹת – mint egy olyan, amelynek száz *máne* a tétje, – וְשִׁתְּהוּוּ לָהֶם לְמַחֹת – így ha egy [jelentéktelenebb üggyel] keresnek meg elsőnek, – וְשִׁתְּהוּוּ לָהֶם לְמַחֹת – ne halaszd azt utoljára.

– דָּבָר אֲחֵר – Egy másik magyarázat: – כַּקֶּטֶן כַּגֹּדֶל תִּשְׁמְעוּן – A „hallgassátok meg egyformán a kicsinyt és a nagyot” – כַּתְּרִגוּמוֹ – magyarázható úgy is, ahogyan ezt Onkelosz teszi: – וְשִׁתְּהוּוּ לָהֶם לְמַחֹת – [Hallgassátok meg a jelentéktelen személy szavait éppen úgy, ahogyan a tekintélyes személy szavait,] azaz nem mondhatja [a bíró], hogy: – וְשִׁתְּהוּוּ לָהֶם לְמַחֹת – „Ez

szegény ember, – וחברו עשיר – [peres] társa pedig gazdag ember, – ומצנה – és [ezért] parancs kötelezi, hogy támogassa őt. – אצקה את העני – A szegény javára döntök, – ונמצא מתפרנס בנקיות – s így az feddhetetlen módon jut hozzá megélhetéséhez. [Azaz nem kényszerül rá, hogy lopjon.]”

– דבר אחר – Egy másik magyarázat: – נשלא תאמר – Nem szabad azt mondania: – „Hogyan sérthetném meg méltóságában ezt a gazdag embert – בשביל דינר – egyetlen *dinár* miatt? – אצכנו עכשו – Most a javára döntök, – וכשיצא לחוץ – majd amikor kimegy [a bíróságról], – אומר לו – azt mondom neki: – תן לו – add vissza neki, – שאתה – mert [valójában] te tartozol neki.”

לא – **...senkitől ne rettenjete meg (lo táguru)...** – לא תגורו מפני איש – Ne féljete [a bűnösnek ítélt fél bosszú-

jától]. – דבר אחר לא תגורו – A „*lo táguru*” egy másik magyarázata: – לא תכניס – Ember miatt ne tartsd vissza szavadat. [Például a tanítványnak el kell mondania egy jogi kérdéssel kapcsolatos véleményét, még ha az eltér is mestere véleményétől.] – לשון אגר בקיץ – A „*táguru*” kifejezés hasonló ahhoz, mint az „*ogér bökjic*” („nyári begyűjtés”).

– מה שאתה נוטל מזה שלא כדין – **...mert az ítélet Istené...** – כי המשפט לאלהים הוא [Azzal,] amit igazságtalanul elveszel ettől az embertől, – אתה מנזיקני להחזיר – Engem kényszerítesz, hogy visszaadjam neki. – נמצא – Az eredmény tehát: – שאתה עלי המשפט – Rám hárítottad az ítéletet.

– על דבר זה – **...hozzátok élém...** – תקרבוני אלי – Emiatt [hogy így elbízta magát,] – נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד – vétetett el tőle az ítékezés Celofchád lányai ügyében. – וכן שמואל אמר לשאול – Ugyanez történt, mikor Sámuel így szólt Sáulhoz: – „Én vagyok a látó”. – אמר לו הקדוש – Azt mondta neki Isten: – ברוך הוא שאני – Esküszöm az életedre, – מודיעך שאין אתה רואה – hogy bebizonyítom neked, hogy nem te látsz! – ואימתי הודיעו – És mikor bizonyította be? – את דוד – Amikor [Sámuel] jött hogy felszentelje Dávidot: – וירא את אליאב ויאמר – Bizony az Öökkévaló előtt van az őfölkentje!”. – אמר לו הקדוש ברוך הוא – Azt mondta neki Isten: – ולא אמרת אנכי רואה – Nemde azt mondtad: „Én vagyok a látó”? – אל תבט אל מראהו – [Én azonban azt mondom:] „Ne tekints ábrázatára”.

וייטב בעיני הדבר, ואקח מקם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט. (דברים א, כג)

Jónak tetszett szememben a dolog, és vettem közületek tizenkét férfiút, egy-egy férfit minden törzsre. (5Mózes 1:23.)

– בעיני – **Jónak tetszett szememben a dolog...** – וייטב בעיני הדבר – Az én szememben [jónak tetszett], – ולא בעיני המקום – de nem a Mindenható

szemében. – וְאֵם בְּעֵינֵי מֹשֶׁה הָיָה טוֹב – Ha az ötlet tetszett Mózesnek, – לְמָה – akkor miért tett említést róla [a néphez intézett] szemrehányásai között? – מָשָׁל – Ez [ahhoz a helyzethez] hasonlítható, amikor – לְאָדָם שָׂאוֹמֵר לְחִבְרוֹ – egy ember így szól felebarátjához: – מְכוּר לִי – „Add el nekem ezt a szamaradat.” – אָמַר לוֹ הֵן – Az így válaszol: „Rendben [eladom neked].” – וְנִתְּנָה אֵתָהּ לִי לְנִסְיוֹן – „És odaadod nekem, hogy [előbb] kipróbáljam?” – אָמַר לוֹ הֵן – Az azt feleli: „Igen.” – בְּהָרִים וּבְגִבְעוֹת – „Kipróbálhatom dombokon és hegyeken is?” – אָמַר לוֹ הֵן – Az azt feleli: „Igen.” – מִיֵּן שָׂרָאָה – Mivel [a vásárló] látta, – הוּא מְעַכְּבוֹ כְּלוּם – hogy az eladó semmiben sem korlátozta [a próbát], – אָמַר הַלּוֹקֵת בְּלִבּוֹ – azt mondta magában: – בְּטוֹחַ הוּא זֶה – „Ez az ember biztos abban, – שֶׁלֹּא אֶמְצָא בוֹ מוֹם – hogy semmilyen hibát nem találok [a szamarában].” – מִיָּד אָמַר לוֹ – Rögvest így szólt hozzá: – טוֹל מְעוֹתֶיךָ – „Vedd, itt a pénzed, – נֹא יֵאָמַר מִנְסָה מֵעַתָּה – nem szükséges kipróbálnom [a szamarat].” – אַף אֲנִי הוֹדִיתִי לְדַבְרֶיכֶם – [A mi esetünkben is ez történt, amikor Mózes azt mondta:] „Én is jóváhagytam a felvetéseket, – שְׂמָא תִּחְזְרוּ בְּכֶם – [abban reménykedve,] hogy talán majd meggondoljátok magatokat, – כְּשֶׁתְּרֹאוּ שְׂאֵינִי מְעַכֵּב – amikor látjátok, hogy nem teszek semmilyen ellenvetést, – וְאַתֶּם לֹא תִזְרְתֶם – de ti nem vontátok vissza [kérdéseket].”

...és vettem közületek... – מִן הַבְּרוּרִים שְׂבָבְכֶם – A legkiválóbbjaitok közül, – מִן הַמְּסֻלְּתִים שְׂבָבְכֶם – a legjobb jaitok közül. [Mert a „közületek” amúgy fölösleges lenne.]

...tizenkét férfiút, egy-egy férfit minden törzsre. – מִגִּיד – [A „tizenkét férfiút” fölöslegesnek tetszik, hiszen rögtön hozzáteszi, hogy „egy-egy férfit”. Azért került mégis a szövegbe, mert a tizenkettes számból] kiderül, – שֶׁלֹּא הָיָה שְׂבָב לִי עִמָּהֶם – hogy Lévi törzse nem volt közöttük. [Ha ugyanis a Lévit is beleszámítjuk, akkor tizenháromnak kellett volna lenniük.]

וַתִּרְגְּנוּ בְּאֵהָלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ בְּשִׁנְאֵת יְהוָה אֲתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, לָתֵת אֲתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידָנוּ.
(דברים א, כז)

Zúgolódtatok sátraitokban, és mondtátok: Mivel gyűlöl minket az Örökkévaló, azért vezetett ki minket Egyiptomból, hogy az Emori kezébe adjon bennünket, és elpusztítson minket. (5Mózes1:27.)

...Mivel gyűlöl minket az Örökkévaló, azért vezetett ki minket Egyiptomból... – הוֹצִיאָתוֹ לְשִׁנְאָה הִיָּתָה – A kivezetés oka a gyűlölet volt. – מָשָׁל לְמֶלֶךְ בְּשׂוֹר וָדָם – Egy hús-vér királyhoz hasonlít ez, – וַיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי שָׂדוֹת – akinek két fia volt – שְׁתֵּי בָנִים – és két földje. – אַחַת שָׁל שְׂקִיאָ – Az egyik egy olyan föld, amin gazdagon volt víz, – נִתְּנָה שָׁל – a másik száraz volt. – לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֵב – Akit kedvelt, – שְׂקִיאָ – annak adta a jól öntözött földet, – וְלְמִי שֶׁהוּא שׂוֹנֵא – akit pedig gyűlölt – שְׂקִיאָ – annak adta a száraz földet. – נִתְּנָה לוֹ שָׁל בְּעַל –

Egyiptom földje jól öntözött, – שְׁנִילֹס עוֹלָה וּמִשְׁקָה אוֹתָהּ – mert a Nílus feljön és megöntözi azt, – וְאֶרֶץ כְּנָעַן שָׁל בְּעַל – Kánaán földje azonban száraz. – לָתֵת לָנוּ אֵת אֶרֶץ כְּנָעַן – Minket pedig kihozott Egyiptomból, – hogy nekünk adja Kánaán földjét.

וְאַתֶּם פָּנוּ לָכֶם, וְסָעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶרֶךְ יַם סוּף. (דברים א, מ)

Ti pedig forduljatok, és induljatok a sivatagba a Sástenger felé. (5Mózes 1:40.)

פָּנוּ לָכֶם – Ti pedig forduljatok... – אָמַרְתִּי – Azt mondtam, [vagyis az volt a szándékom,] – לְהַעֲבִיר אֶתְכֶם דֶּרֶךְ רֶחֶב אֶרֶץ אֲדוֹם לְצַד צְפוֹן – hogy átengedlek titeket Edom területén széltében, [észak felé,] – לִכְנֹס לְאֶרֶץ – hogy belépjete az Erec Jiszráelbe; – קִלְקַלְתֶּם – de ti vétkeztetek, – וְגֵרְמַתֶּם לָכֶם – és magatoknak okoztátok ezt a késedelmet.

פָּנוּ לָכֶם – Ti pedig forduljatok... – וָשׁוּבָה – vissza. – וְתִלְכוּ בַּמִּדְבָּר – És vonuljatok át a sivatagon – לְצַד יַם סוּף – a Vörös-tenger felé. – שֶׁהַמִּדְבָּר שָׁהִיוּ לְדְרוֹמוֹ שֶׁל הַר – Ugyanis a sivatag, amelyen keresztül vonultak, – הוֹלְכִים בּוֹ – הָיָה מִפְּסִיק בֵּין יַם סוּף לְהַר שְׁעִיר – délfelé esett Széir hegyétől, – שְׁעִיר – elválasztva egymástól a Vörös-tengert és Széir hegyét. – מוֹטָה – Most, [hogy vétkeztetek,] – הַמְּשִׁכּוֹ לְצַד הַיָּם – húzódjatok vissza a [Vörös-]tenger felé – וְתִסְבְּבוּ אֵת הַר שְׁעִיר – és kerüľjétek meg Széir hegyét, – כָּל דְרוֹמוֹ – végigvonulva annak teljes déli vidékén, – מִן הַמְּעַרְבַּ לְמִזְרָחָה – nyugatról keletre.

וְנָפְנוּ וְנִסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי, וְנָסַב אֵת הַר שְׁעִיר יָמִים רַבִּים. (דברים ב, א)

És fordultunk, és indultunk a sivatagba, a Sástenger felé, amint szolt hozzám az Örökkévaló, és megkerültük a Széir hegységet sok időn át. (5Mózes 2:1.)

וְנָפְנוּ וְנִסְעוּ הַמִּדְבָּרָה – És fordultunk, és indultunk a sivatagba... – אֵלּוּ לֹא – akkor a Széir hegységen keresztülágva – לִכְנֹס לְאֶרֶץ – beléphettek volna az Országba – וּבִשְׁבִיל שֶׁקִּלְקְלוּ – annak déli [határától] az északi [határáig]; – מִן דְרוֹמוֹ לְצְפוֹנוֹ – mivel azonban vétkeztek, – קִלְקְלוּ – kénytelenek voltak a sivatag felé venni az irányt, – שֶׁהוּא בֵּין יַם סוּף – amely a Sástenger – וְהָלְכוּ אֲצֵל דְרוֹמוֹ – és a Széir hegység déli pereme között [terül el]. – מִן הַמְּעַרְבַּ לְמִזְרָחָה – Majd végigvonultak a [hegység] déli pereme mentén, – מִן הַמְּעַרְבַּ לְמִזְרָחָה – nyugat-keleti irányban.

...a Sástenger felé... [Ez nem azt jelenti, hogy a Sástenger irányába fordultak, hanem azt hogy] – דֶּרֶךְ יְצִיאָתוֹ מִמִּצְרַיִם – [abba az irányba folytatták a vándorlást, mint amelyik irányba a Sástenger eléréséig meneteltek.] Azon az útvonalon, amelyen [akkor] vonultak,

amikor elhagyták Egyiptomot, – שהוא במקצוע דרומית מערבית – amely [Erec Jisráel] délnyugati csücske. – משם היו הולכים לצד המזרח – Onnét kelet felé vonultak. [És most is kelet felé vették az irányt.]

– כל דרומו – **...és megkerültük a Széir hegységet...** – ונקב את הר שעיר – Átkeltünk [a hegység] teljes déli peremén, – עד ארץ מואב – míg el nem érkeztünk Moáb földjére.

כי יהוה אלהיך ברכך בכל מעשה ידך וידע לכתוב את המדבר הגדל הזה, זה ארבעים שנה יהוה אלהיך עמך לא חסרת דבר. (דברים ב, ז)

Mert az Örökkévaló, a te Istened megáldott téged kezed minden munkájában, ismerte jártadat ezen a nagy sivatagon át; immár negyven éve, hogy veled van az Örökkévaló, a te Istened, nem szenvedtél hiányt semmiben. (5Mózes 2:7.)

– כי ה' אלהיך ברכך **téged...** – לפיכך לא תכפו את טובתו – Ezért hát ne tanúsíts hálátlanságot – אלא הראו – azzal, hogy szegénynek mutatod magad, – עצמכם עשירים – hanem mutasd gazdagnak magad.

ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם. וינדבר יהוה אלי לאמר. (דברים ב, טז-יז)

És történt, hogy midőn mind elpusztultak és kihaltak a harcra képesek a nép közül, szólt hozzám az Örökkévaló mondván. (5Mózes 2:16-17.)

– ויהי כאשר תמו וגו' וינדבר ה' אלי וגו' **elpusztultak..., szólt hozzám (vájdáber) az Örökkévaló...** – אבל משלוחם – עד כאן – De attól az időtől fogva, hogy a kémeeket kiküldték, – egészen mostanáig – a „vájdáber” [kifejezés egyszer] sem lett említve, – אלא ויאמר – csak a „vájomer”, – ללמדך – tudtunkra adandó, – שכל שלשים ושמונה שנה – hogy végig a harmincnyolc év során, – שיהיו ישראל נזופים – amíg Izráel bűnös volt [az Örökkévaló szemében], – לא נתחדד עמו הדבור – az [isten] „dibur” (beszéd) nem irányult felé bizalmasan, – בלשון חבה – a szeretet kifejeződése gyanánt, – פנים אל פנים – színről-színre – וישוב הדעת – és nyugodt körülmények között. – Ebből megtudhatjuk, – שאין השכינה שורה על הנביאים – hogy a Söchiná (azaz az Isteni Jelenlét) nem száll a prófétákra – אלא בשביל – csakis kizárólag Izráel kedvéért.

– מן עשרים שנה – **...a harcra képesek...** – A húsz éven felüliek, – היוצאים בצבא – akik hadra foghatók voltak.

וְאֶשְׁלַח מְלָאכִים מִמִּדְבַּר קִדְמוֹת אֶל סִיחֹן מֶלֶךְ הַשְּׁבוּן, דְּבָרֵי שְׁלוֹם לֵאמֹר. (דברים ב, כו)

És követeket küldtem Kedémót sivatagából Szichónhoz, Chesbón királyához, békeszavakkal, mondván: (5Mózes 2:26.)

Noha a Mindenható nem parancsolta meg nekem, – hogy lekérlek a szichonhoz, – hogy békésen közeledjek Szichonhoz, – [mégis] következtettem [erre] – abból, ami a Szináj sivatagában [történt], – a Tóra[adás]kor. – [A Tóra] ugyanis megelőzte (kádma) a világ [teremtését, és ezért nevezi az Írás a Szináj sivatagot „Kedémot (megelőzés) sivatagának”]. – Amikor az Örökkévaló jött, – hogy átadja [a Tórát] Izrael fiainak, – azzal [először] megkereste Ézsaut és Jismáélt. – Nyilvánvalóan tudta, – hogy azok nem fogják elfogadni [a Tórát], – mégis békésen üdvözölte őket. – Ugyanígy én is – a béke szavaival közeledtem Szichonhoz.

Egy másik magyarázat arra, hogy „Kedémót sivatagából”: – Tőled tanultam; – [Tőled,] Aki már a világ teremtése előtt léteztél. – Te [megtehetted volna], hogy küldesz egy villámcsapást – és elemészted vele az egyiptomiakat, – de Te [mégis] engem küldtél a pusztából, – hogy menjek el a fáraóhoz – és [először] finoman arra kérem: „Küldd el népemet.”

וְנִלְכַד אֶת כָּל עָרָיו בְּעֵת הַהוּא וַנְּחַרֵם אֶת כָּל עִיר מִתָּם וְהַנְּשִׁים וְהַטָּף, לֹא הִשְׁאֲרָנוּ שְׂרִיד. (דברים ב, לד)

Bevettük összes városait abban az időben, és kipusztítottunk minden várost, férfiakat (mötim) és nőket és gyermekeket, nem hagyunk meg maradékot. (5Mózes 2:34.)

[Azt jelenti:] férfiakat. – **mötim...** – [Az] nőt.

A szichoni zsákmánnyal kapcsolatban az áll [a szövegben]: – „...vettük prédául (bázánu) magunknak,” – amely szó [bázánu] hadizsákmányra utal, – mivel az vonzó volt számukra, – és minden férfi zsákmányt ejtett a maga számára. – Mindazonáltal, amikor arra került volna sor, hogy kifosszák Ogot, – már egészen jóllakottak és telítették voltak, – és [a zsákmány] értéktelennek tetszett a szemükben; – ezért aztán összekaszabolták – és elhajították – a marhát és a ruhákat, – és semmit sem vittek magukkal, csak ezüstöt és aranyat. – Ezért az áll [a

מִנְּתָת – ...Kinerettől... – מַעְבַּר הַיַּרְדֵּן הַמְּעַרְבִי הָיָה – Ez a Jordán nyugati partján [található]. – וַנְּחַלֵּת בְּנֵי גָד – Gád fiainak öröksége pedig – a מַעְבַּר הַיַּרְדֵּן הַמְּזֻרְחִי – a Jordán keleti partján terült el, – וַנִּפְּל בְּגוֹרְלָם – és örökségüknek részét képezte – רַחֵב הַיַּרְדֵּן כְּנַגְדָּם – a területük mentén futó Jordán [-szakasz teljes] szélessége, – וְעוֹד מַעְבַּר עֻפְתּוֹ – plusz még [némi] terület a [folyó] túloldalán, – עַד כְּנַרְת – egészen Kineretig. – וְזֶהוּ שְׁנַאָמַר – Ezt [jelenti] tehát az, ami [itt] áll: – וְהַיַּרְדֵּן וַיִּגְבּוּל – „...és a Jordánt, határral...;” – a הַיַּרְדֵּן וּמַעְבַּר לּוֹ – a Jordánt és [némi területet] annak túlsó partján.

„...Egyiptom országában, amikor ültünk a húsfazék mellett, amikor kenyeret ehettünk jóllakásig, mert kihoztatok bennünket ebbe a sivatagba, hogy megöljétek ezt a nagy gyülekezetet éhhalállal.” (2Mózes 16:3.)

4Mózes 25:1-9. Ez a lentebb számba vett bűnöket követően történt. A Szentírás tovább fokozza a homályt Izrael bűnei körül, mégpedig oly módon, hogy nem időrendi sorrendben sorolja fel azokat.

„...azért hoztál ki bennünket, hogy meghaljunk a sivatagban?” (2Mózes 14:11.)

Zsoltárok 106:7.

15a.

4Mózes 21:5.

Mirjám poklos lett, amiért Mózes ellen beszélt (uo. 12:1-13.).

Amikor a kémek kijelentették, hogy a kánaániták Magánál a Mindenhatónál is erősebbek (uo.13:31.). E szerint a magyarázat szerint az „és Chácérot” erre a bűnös kijelentésre utal, a „Parán... között” pedig a kémek kiküldésére, ami önmagában bűnös kétkedés volt Isten kijelentésében, hogy az ország, amelyet ígért nekik, minden szempontból kiváló.

Hoséá 2:10.

2Mózes 5–12.

Uo. 14:27.

Uo. 16.

4Mózes 11.

1Királyok 3:9.

Uo. 5:11.

Példabeszédek 22:23.

Vö. 2Mózes 1:10.

Lásd 4Mózes 13:3.

Végül Mózes isteni sugallatra választotta ki őket (2Mózes 18:21.), először azonban a törzseik tagjai jelölték őket.

Jóllehet a mi *Torá*-inkban ott van a *jud* a helyén.

A *prutá* volt akkoriban a legkisebb értékű pénzérme (fillér/garas).

A *máne* értéke mai pénzben, kb. 60.000 forintnak felel meg.

Példabeszédek 10:5.

Lásd a 4Mózes 27:5-hez írt Rási-kommentárt.

1Sámuel 9:19.

Uo. 16:6.

Uo. 7.

Lévit rendszerint nem számítják a tizenkét törzs között, hacsak nem emelik ki külön. A tizenkét törzset József két fiának Efrájimnak és Menásének törzsei adják ki.

Valójában az edomiták megtagadták Izraeltől az engedélyt, hogy keresztülvonuljanak a területükön (4Mózes 14:18.), ha azonban az izraeliták érdemesek lettek volna rá, Isten rákényszerítette volna az edomitákat, hogy megadják nekik az engedélyt.

Valahányszor a Szentírás arról tudósít, hogy Isten „színről-színre” szólt Mózeshez, a דָּבַר (*dábér*) gyökből képzett igéket használ (amit rendszerint a „szólni” igével fordítanak), és nem az אָמַר (*omér*) gyökből képzett igéket („mondani”). Lásd: 2Mózes 33:11.; 4Mózes 12:8.

2Mózes 5:1.

A Septuaginta szerint *mötím* = egymás után.

35. vers.

3:7.

4Mózes 25:1.

1Mózes 14:13. Og tudatta Ábrahámmal, hogy unokaöccse, Lót fogságba esett. Lásd Rási kommentárja *uo.*

5Mózes 4:48.

Németül a „hó” *schnee*. Rási idejében ez a német szó talán valóban „r” hangban végződött (akár a „Sznír”), jóllehet a századok során ez az esetleges „r” lekopott róla.

A középkori zsidók a szlávok földjét nevezték Kánaánnak. Csehül a hó *sznoah*, oroszul pedig *sznyeg*.